Sári László

Géza szaháb

Juliánnak az volt az érzése, hogy Géza szahábot mind a másfélmilliárd ember ismeri Indiában. Ő meg még azokat is, akiket ebbe a másfélmilliárdba bele se számoltak. Géza szaháb még az állatok szemében is földöntúli, sérthetetlen nagyság volt, akit kötelező tisztelni. A városi utcákon nem lökték föl a tehenek, nem lopták meg a majmok, a keselyűkkel sem volt konfliktusa. India istenei is meghajoltak előtte, Géza szahábot minden bajtól megkímélték. Pedig vannak bajok, amelyek kikerülhetetlenek, amelyek mindenki mást utolérnek Indiában. Kivétel nélkül.

Bertalanfy Géza tanár úr évtizedeket töltött ebben a trópusi országban, és még csak meg sem betegedett. Kedvére járt-kelt hegyeken, völgyeken, lóháton, jakháton, teveháton, elefánton, sőt, még vonaton és autóbuszon is, ami a világ legkockázatosabb vállalkozása. Mégse esett soha semmi baja. Lélekvesztőkön hajózott vad vizeken, sietős lépteivel átgázolt a Himaláján, amikor emléktáblát vitt Kőrösi Csoma Sándor kolostorának falára. Vitt a sírjára is India másik sarkába, onnan is épségben visszatért otthonába, Új-Delhibe. Ilyen és hasonló ügyekben szaladgált egyfolytában.

Rendesen eligazodott a hatalmas országban, több nyelven is jól értették egymást a helyiekkel, másokkal meg más közös nyelven. Nem létezett nyelvi akadály. Talán pont innen jött az ötlet, hogy magyart tanítson a Delhi Egyetemen. Ha én megtanultam egypár itteni nyelvet, ti is tanuljatok meg magyarul. Ez a kölcsönös jó viszony minimuma. Aztán elég sokáig vezette a Magyar Kulturális Központot Delhiben, közben is futott, intézkedett mindenfelé. Fáradhatatlan volt, és kész ötletgyáros. Persze, hogy előbb-utóbb mindenkivel összeakadt, így ismerte meg őt mind a másfélmilliárd indiai.

Eredetileg magyar-indológia szakon végzett Pesten, pedig sinológus akart lenni. Aztán kutatott, tanított ugyanott, de nem fért a bőrébe, mennie kellett. Hol a mongolok, hol a tibetiek érdekelték, akkor arrafelé sürgölődött, nyelvészettel, vallással, költészettel foglalkozott, kevert-kavart, és mindig volt egy-két tucatnyi ötlete. Remek meglátások, felismerések, következtetések. Csak úgy szórta a jobbnál jobb elképzeléseket, javaslatokat. Mindenki csodálta a leleményességét, és hallgattak is rá. Őt meg kedvelték, mert könnyed volt, szellemes, nagyvonalú és igen barátságos. Híres volt a nevetése, lehetetlen volt nem együtt nevetni vele. Bárhol volt,

szórta szellemi kincseit, aztán már száguldott is tovább. Egyedül ő tudta, miért és hová.

Indiában maradt meg legtovább. Talán tovább, mint idehaza. Ott kapta a helyiektől a Géza szaháb nevet, ami később varázsszóvá lett. Ha bárki csak megemlítette Géza szaháb nevét Indiában, minden kapu megnyílt előtte, lehetségessé vált a lehetetlen. Ami igen nagy dolog egy olyan országban, amely hivatali jellemzőit és egyéb körülményeit tekintve a korabeli Szovjetunióval vetekedett. A boltokban, a piacokon minden kereskedő köszöntötte, sőt körüludvarolták. Géza szaháb mindegyiknél megállt egy percre, kézbe vette az áruikat, minden régiségre és minden hamisítványra vetett egy pillantást, és fűzött hozzá néhány tréfás, de szakszerű megállapítást. Ők meg nevettek, tudták, hogy igaza van, tudták, hogy ért hozzá.

Az újságírók is örökké rajta tartották a szemüket, a napilapok szinte minden lépéséről tudósítottak. Géza szaháb itt járt, ott járt, ezt mondta, azt mondta. És tényleg mindig jókat, okosakat, szellemeseket mondott, ezért voltak neki hálásak a lapok. Magasabb körök társasági életének is közkedvelt szereplője volt, állandó vendége a diplomaták, a politikusok, a pénzvilág és a kulturális élet rendezvényeinek. A lapok ezekről is beszámoltak, mondhatni, hogy másnap a Géza szahábról készült fotók meg cikkek töltötték meg az oldalaikat.

Nemcsak megjelenésével és szellemességével vonta magára a figyelmet, hanem ilyen alkalmakkor is ontotta magából az ötleteket. Egy alkalommal Julián tanúja volt, amikor nagymenő üzletembereknek osztogatott tanácsokat. Később aztán tudomást szerzett megvalósult ötleteiről is.

Géza szaháb tiszta szívéből szerette az indiaiakat, üzleti tippjeivel is őket akarta segíteni. Esze ágában se volt „saját zsebre" dolgozni, türelme se lett volna hozzá, meg nem is érdekelte. Csak azokat az ötleteit mondta el, amelyeket kézenfekvőnek és könnyen megvalósíthatóknak képzelt. Sok ilyen volt, ő meg szórta, szórta javaslatait azoknak, akiket illetett. Például egy időben a széles nagyvilágban forgalmazott svájci órákra az ő közvetítésével kerültek indiai bőrszíjak. Nem éppen tudományos felkészülést és elmélyülést igénylő idea, de valaki biztosan jól járt vele. Julián hallott róla, hogy az indiai acélipar termékeit is sikeresen ajánlgatta európaiaknak, de a hollywoodi filmgyártást is elárasztotta ötletekkel. Rá akarta venni őket, hogy készítsenek filmet az Indiában tevékenykedett magyar orientalistákról.

Mindenekelőtt Kőrösi Csoma Sándorról, Stein Aurélról, Baktay Ervinről és Fábri Károlyról, de a magyar származású indiai festőnőkről, Amrita Sher-Gil-ről és Brunner Erzsébetről is. Nem akármilyen hősök

voltak ám ők, regénybe, filmbe illő életet éltek, és igen jelentős a munkásságuk. Csak meg kell írnia valakinek a forgatókönyveket. Na hát, ez a filmgyártás legkritikusabb pontja. Ezen a ponton már mások ötletei is csúnyán elvéreztek. Pedig Géza szaháb minden szóba jöhető nyugati és keleti írót megkeresett. Volt is, aki vállalta egyiket-másikat, de nem sikerültek a forgatókönyvek. Ami azt illeti, még ma sem járt el az idő India magyarjai felett.

Géza szaháb bármerre forgolódott a világban, búj ta a helyi lapokat, végigbogarászta még az apróhirdetéseket is. Azokban van elrejtve a köznapi élet minden titka, nem a vezércikkekben. Nem véletlenül csaptak le az apróbetűkre akkoriban a tartalomelemzők, mindenütt a világon. Bertalanfy tanár úr itthon, a pesti egyetemen is mindig azzal kezdte a napját, hogy alaposan végig tanulmányozta a napilapok apróhirdetéseit, a használt babakocsitól a kazánfűtői fizetésekig, és a legbonyolultabb lakáscserékig. Nyugtalanította, ha nem tudott róla, mi történik az élet legtávolabbi zugaiban, ha nem láthatta közelről az emberek arcát. Géza szaháb mindenhol mindent elolvasott tehát, és mindenhol mindent jól megnézett magának. Mindent észrevett, mindent megjegyzett, és mindenről eszébe jutott valami. Ez volt tudásának és ötleteinek kiapadhatatlan forrása.

Jeles alkalmakkor ő maga is szervezett partikat tágas otthonában, hivatalosakat és barátiakat egyaránt. Mindenki ott volt, aki számított Delhiben, Julián például lépten-nyomon maharadzsákba botlott a rendezvényein. Volt köztük, aki szomszédja volt Új-Delhiben, ott lakott valamelyik palotában a Janpath-on, de voltak akik távolabbi vidékekről érkeztek a népszerű magyar diplomata, ismert tudós, egyetemi kiválóság rendezvényére. A lapok is zengték jó előre a hírét, aztán persze részletesen beszámoltak róla. Megtelt a ház, megtelt a hatalmas kert vendégekkel, a hosszú asztaloktól távolabb zenekar játszott a pálmafák alatt. A házigazda jól ismerte az indiai felsőbb körök szokásait is.

Önfeledt vendégei között forgolódva mindenkit mindenkinek bemutatott, ezekből a kapcsolatokból támadt aztán az élet sója: politika, kultúra, üzlet, szerelem, és ki tudja, még micsoda. Jó volt látni a legkülönfélébb vendégek örömét, tobzódását a társasági életben. Vérükben volt gyerekes szereplésvágyuk, ízléses vagy ízléstelen magamutogatásuk. Julián nem győzte csodálni a házigazda fáradhatatlan szorgalmát. Nyilván ő is gyönyörködött vendégeiben.

Az indiaiak körében mindig is népszerűek voltak a nyugati világból érkező látogatók, még akkor is, amikor nem éppen jószándékkal érkeztek. Ma is többnyire odaadó, naiv érdeklődéssel fordulnak feléjük, nyilván ez

is benne volt Géza szaháb sikereiben. De leginkább persze ő maga, az egyénisége. Anélkül, hogy valamilyen hátsó szándékkal le akarta volna venni őket a lábukról, rá tudta őket beszélni szinte akármire. Nem szörnyű, sötét dolgokra, hanem csak barátságosabb viselkedésre, egy kis nagyvonalúságra, elnézésre, ilyesmire. És csakis a józan ész érveivel meg kedvességgel.

Egyszer például a repülőtéren pár perc alatt elérte, hogy Juliánt hetven kiló könyvvel engedjék föl a gépre. Húsz kilót vihetett volna, de hát mit csináljon a többivel? A könyv életszükséglet annak, aki nélküle nem tudja megkeresni a kenyerét, aki nélküle teljességgel munkaképtelen. Az ilyen ember életét a könyv menti meg, létfenntartási eszköze, nélkülözhetetlen szerszáma. Könyv nélkül az ilyen ember – és itt Juliánra mutatott – magatehetetlen éhező, nincstelen halálra ítélt. Magával rántja, romba dönti az egész a családját. Ha nem viheti magával a könyveit, vége mindennek, vége az életének.

Géza szaháb egy egész csapat egyenruhás repülőtéri alkalmazottat győzött meg érvekkel, humorral, emberséggel. Azok eleinte csak álltak és néztek rájuk értetlenül, földbe gyökerezett lábbal, zúgó fejjel. Aztán amikor megértették, hogy miről van szó, elmosolyodtak, majd őszintén, megkönnyebbülten fölnevettek. Julián mindeközben előadta a végóráit élő, éhezésre ítélt szerencsétlent, akit csakis ők menthetnek meg a végzetes sorscsapástól. A lányok majd megfulladtak a kacagástól, de közben már ragasztgatták is a cimkéket a csomagokra, és küldték fel őket a gépre futószalagon.

A tanár úr egyszerűsége, őszintesége, szavainak, viselkedésének hitelessége érdeklődést és rokonszenvet keltett az emberekben. A rokonszenvből aztán egyenesen következett a megértés, az elfogadás, az egymás felé fordulás. Ilyen heves és őszinte egymás felé fordulással volt tele Bertalanfy tanár úr magánélete is. Gyakran támadt benne fékezhetetlen érdeklődés a feltűnően szép nők iránt, és ő maga is képes volt erős figyelmet ébreszteni a személye iránt. Ebből még nem lett volna túl nagy baj, legfeljebb egy kis bonyodalom. Hanem ezeket a hirtelen támadt vonzódásokat a tanár úrnak egyáltalán nem állt szándékában szenvtelenül, férfias felületességgel kezelni. Nem végzünk félmunkát, az efféle dolgokban is elmegyünk, ameddig lehet.

Bertalanfy tanár úr tehát már másnap feleségül is vett mindenkit, akibe beleszeretett. Ráadásul halálosan komolyan gondolta a házasságait. Hiszen talpig becsületes ember volt, nem kalandor, nem házasságszédelgő. Egytől egyig ezt bizonyították válásai is. Ugyanilyen határozottan és sebességgel vált el mindegyiküktől, de nem eresztette ám csak

úgy szélnek a volt asszonyait. Bőkezűen gondoskodott róluk, jó lakást, jó munkát, jó férjet szerzett nekik. Ez rendszerint úgy történt, hogy a lakásból ő ment el, az asszony maradt; a magára maradt asszonyt pedig, hogy legyen miből megélnie, fölvette az idegen nyelvi lektorátusra a tanár úr egyik barátja. Jó nyelvtanárból úgyis mindig hiány van az egyetemen. Az új férj beszerzése sem váratott magára sokáig, a tanár úr széles nemzetközi ismeretségéből mindegyik régi asszony könnyen talált magának valót.

A férjhez adás Géza szaháb indiai éveiben ment legkönnyebben. A tanár úr körül ugyanis tolongtak a maharadzsák. Régi asszonyait akkor érezte biztonságban, ha jó kezekbe, jó körülmények közé sikerült elhelyeznie. Később is sűrűn kérdezősködött utánuk, gyakran ellenőrizte a helyzetüket. Általában meg volt vele elégedve. Ma is, ki tudja, hány régi asszonya él még arrafelé pazar palotában, főúri luxusban. Ezek könnyedén váltak meg pesti egyetemi állásuktól és szobájuktól, amelyben a jóbarát lektorástusvezető mind együtt tartotta őket, összezsúfolva. Rendszerint négyen-öten kaptak benne helyet, a szoba ajtajára pedig a *Bertalanfy's wives* feliratú táblát szereltette kenyéradójuk.

Fiatal éveikben a pesti orientalisták nagyon összetartók voltak. Átmeneti helyzeteiben Bertalanfy tanár úr mindig talált valamelyiküknél szállást. Nehezen rendeződő családi életük következtében, általában többen is válófélben voltak egyszerre, de amíg egynek volt lakása, addig meghúzódhatott ott a többi is. A szoba egyik sarkában egy sinológus aludt a matracán, a másikban egy turkológus, a harmadik egy mongolistának, a negyedik az indológusnak volt fenntartva. Befogadták az idegennyelvi lektorátus vezetőjét is, ő az éppen szabad helyek közül választhatott magának. A konyhában rendszeresen vendégeskedett még egy tibetológus meg egy japanista, akik még nem döntötték el, hogy válnak-e vagy otthon maradnak. Ilyen viszontagságos volt akkoriban az orientalisták élete. De összetartottak, segítették egymást a bajban.

Közös szállásaikra lehetett barátnőt, szeretőt vinni, de csak akkor, amikor a lakótársak szétszéledtek valamerre. Nagyjából úgy kellett intézni a programot, ahogy egy kollégiumi szobában. Ha másképp nem ment, el kellett küldeni a többieket moziba. Arra is volt szabály, hogy mit kell tenni akkor, ha a barátnő, menyasszony, vagy mondjuk egy látogatóba érkezett békülékeny feleség lekési az utolsó villamost. Ha a nagy felfordulásban a lakótárs valaki másnak a választottjára vetné a szemét, akkor a szabály megengedte, hogy udvaroljon neki, sőt el is csábíthatta (úgyis megette már a fene az ilyen életet), de ha elcsábította, akkor a csábítónak meg is kellett szöktetnie. Kötelezően. Csapni a szelet, aztán

elhagyni egy nőt, nem szép dolog, ilyet nem tesz egy orientalista. Minden orientalista született lovag. Tisztesség az alapja mindennek. Vigye a nőt, ha kellett neki.

Ez a szigorú, sőt kíméletlen szabály igen hasznosnak bizonyult a későbbiekben. Minden nőügyi konfliktustól megvédte az együtt lakókat. A következményektől tartva, soha senki rá se nézett más választottjára. Leszegett fejjel, lesütött szemmel jártak-keltek a közös lakásban. Nőt ne is lássak, nő ne szóljon hozzám egy szót se. Tudomást se veszek róla. Így éltek hát a bajba jutott orientalisták Pesten, míg szét nem szóródtak a nagyvilágban, vagy meg nem nyugodtak a kedélyek, legalább átmenetileg.

Géza szaháb életének sebessége fiatal éveit követően sem változott. Viszont érdeklődése egyre szerteágazóbbá vált. Ha rávetette magát a szakmára, jövet-menet, úton-útfélen minden könyvet, minden cikket minden nyelven elolvasott, ami a témájába vágott, tudta, hogy ki, mikor, miként nyúlt a kérdéshez. Mindent megjegyzett, és kombinált töretlenül. Amikor a még meg nem fejtett tibeti verstan érdekelte, akkor Észak-India tibetiek lakta területeit járta, hogy dalaikat és verseiket szalagra vegye; amikor pedig az indiai és a tibeti szakrális zenét kutatta, akkor a vallási ünnepek meg a kolostorok körül vizsgálódott egyfolytában. Máskor az óriás hegyek és a végtelen mongol puszták népdalainak lelkivilága izgatta. Határtalan volt a kíváncsisága, kiterjedt a szélrózsa minden irányába. Egészen különleges zenei rendezvényeket szervezett a Delhi Egyetemen és a Magyar Intézetben, tudós indiai szaktekintélyek és világhírű zenészek közreműködésével.

Az Intézetben egymást követték a képzőművészeti kiállítások is, a lapok ezek különlegességeire is felfigyeltek. Nem egyszer Géza szaháb hívta fel a figyelmüket kulturális életük értékeire, köztük például egy-egy kiválóságukra, kevésbé ismert művészükre. Kortársakra és korábbiakra egyformán. Például általa ismerték meg közelebbről az édesanyja révén magyar származású Amrita Sher-Gil indiai festőművész édesapjának, Umrao Sher-Gilnek jelentős fotóművészi munkásságát. A 20. század elején készült, és akkoriban Géza szaháb kitartó közreműködésével felkutatott, és az Intézetben kiállított fotográfiák nagy szenzációt keltettek Delhiben.

Mindenhol ott volt tehát, mindenről és mindenkiről tudott, mindenkivel szóba állt. Bele tudta élni magát a legkülönfélébb élethelyzetekbe. Ráadásul érdekelte is, hogyan élnek jól, vagy hogyan élnek rosszul az emberek. Az Intézet indiai alkalmazottai például, kertészek, műszakiak, takarítók, szakácsok, sofőrök és mások, elég

gyakran megrohanták családi életük legköznapibb kérdéseivel. Az Intézet területén több család lakott együtt egy különálló épületben, és bizony nem egyszer megtörtént, hogy összezördültek a családok.

De egy családon belül is előfordultak komoly viták, komoly veszekedések. Igen hangosak tudtak lenni, amíg valaki el nem szaladt Géza szahábért, hogy jöjjön, tegyen igazságot. És Géza szaháb jött, meghallgatta a panaszosokat, megvitatták a konfliktus okait, és valahogyan lezárták az ügyet. Egyszer Julián is tanúja volt egy késő este föllángolt féltékenységi csetepaténak, kis híja volt a drámának. Géza szaháb hajnalra őket is elcsendesítette. Érdemes volt figyelni és hallgatni a szavára.

Amikor a munkája foglalkoztatta, és újságírók, kollégák, barátok vagy diákok kérdezték róla, soha nem volt bőbeszédű, pedig szívesen hallgatták volna. Ilyesmiről is nagyon röviden, lényegre törően beszélt, mintegy mellékesen. Tulajdonképpen az óráin is odavetett félszavakkal tanított. Egyet nem szeretett, farkaszemet nézni az üres papírral. Írt ugyan néhány cikket és könyvet Indiában, de a kötelező tudományos feladatokat rendre mellőzte, kicselezte.

Ezzel viszont nagyon jól jártak a diákjai és a kollégái. Ötleteiből remek diplomamunkák, doktori értekezések születtek, amelyekért a szerzők rendre komoly díjakat, elismeréseket kaptak. Géza szaháb meg dörzsölte a tenyerét, „megíratta" mással a legjobb gondolatait. Megszületett a mű, és egy percig se kellett görnyednie az íróasztal fölött.

„Utálom a saját mondataimat" – mondogatta Juliánnak. „Mások szövegeibe viszont nagyon szívesen belepiszkálok." És kérték is rá a diákok, a feltörekvő tanártársak, hogy legyen az opponensük. Aztán vitték, mutatták a munkáikat Bertalanfy tanár úrnak, aki napokra, hetekre elmélyült bennük, javítgatta, „piszkálgatta" a szövegeket. Julián csak sokkal később értette meg ennek – az írás műveletével tartott különös viszonyának – a józanságát. De akkor be kellett látnia, hogy neki van igaza. Mire idáig jut az ember, a fejében és a szívében már régen túl van minden kérdésen és válaszon, minden izgalmon, minden tennivalón.

Mire a papírra kerül a sor, túl van mindenen. Minek tovább erőlködni? Megvolt a felfedezés, a gondolat minden öröme, megvolt a küzdelem, megvan az eredmény. Minek most már a mondatokkal vesződni? Korlátozott, mérsékelt erejű és hatású, írott mondatokkal. Arról nem is beszélve, hogy úgysem lesz jobb tőle semmi, elmondhatja, megírhatja az ember akárhogyan, akárhányszor, akárkinek. Az sem biztos, hogy elolvassa valaki.

Géza szaháb az efféle gondolatai elől rendszerint azon nyomban szökésre vette a figurát. Villámgyorsan sarkon fordult, és szélsebesen

visszaszaladt az életbe. Annak is a legeslegsűrűjébe. Jött, ment, intézkedett, rendelkezett, szervezkedett tovább. Kelettől Nyugatig, egyetemtől egyetemig, múzeumtól múzeumig, könyvtártól könyvtárig. Aztán meg koncertektől kiállításokig, partiktól partikig. Amíg a partikról teljesen le nem mondott. Lassan-lassan elvesztette érdeklődését az emberek iránt, csak a legjobbakkal állt szóba. Mitológiai, eposzi hősökkel, a valaha volt legnagyobb írókkal, költőkkel. És vele maradt még a zene, itt is a legjobbak zenéje. Keleti és nyugati, földi és égi.